

Tanja Kajtna

Upoštevanje razvoja vrednot pri spodbujanju čistega športa

Izvleček

V članku predstavljamo način spodbujanja poštenega udeleževanja in spoštovanja pravil v športu za mlade, ki se s športom šele spoznavajo, in sicer skozi vrednotni razvoj posameznika. Na začetku so predstavljene definicije vrednot in njihove opredelitve in razvoj vrednot tekom življenja posameznika, kot ga je Musek (2000) opredelil po rezultatih svoje raziskave. Pokazali bomo primer, s katerim želimo skozi spodbujanje razmisleka o vrednotah v športu vplivati na vrednotni razvoj; še posebej pomembno pa je to, da to naredimo z otroku prijaznimi gradivi. Predstavili bomo knjižici, ki skozi sledenje obnašanja namišljenega lika spodbujata vrednote, ki jih želimo imeti pri odraslih športnikih ter ljudeh in ki sta posebnost v svetovnem merilu.

Ključne besede: vrednote, razvoj vrednot, moralni razvoj, zgodbe, doping.

Consideration of development of values in the promotion of clean sport

Abstract

The article presents a method for promoting fair engagement in sport and compliance with the rules in sport for young people who are just starting to learn about sport through their personal values. At the beginning, some definitions of values are provided and development of values during an individual's life is presented in accordance with the definition by Musek (2000) which was based on the results of his study. We will present an example as a tool to influence development of values by encouraging critical thought about the values in sport. It is particularly important that the materials used are suitable for children. We will present two booklets where the behaviour of an imaginary character is used to promote the values we want to see in adult athletes and people in general. The booklets are unique on a global scale.

Key words: values, development of values, moral development, stories, doping

■ Vrednote

Musek (2000) vrednote opredeli kot generalna prepričanja in pojmovanja o nekih pojavih, h katerim si prizadevamo in ki nam zato predstavljajo neke cilje in ideale. Gre torej za neke vrste posplošena, relativno trajna pojmovanja o ciljih in pojavih, ki jih visoko cenimo, ki se nanašajo na široke kategorije podrejenih objektov in odnosov ter ki usmerjajo naše vedenje kot življenjska vodila. Podobno Rokeach (1973) vrednote opredeli kot splošni model za razreševanje konfliktov pri odločanju, Schwartz in Bilsky (1987) pa menita, da so vrednote pojmovanja ali prepričanja o želenih končnih stanjih ali vedenjih, ki presegajo specifične situacije, usmerjajo in vodijo izbiro ali pa oceno nekih vedenj ali pojavov in so tudi urejena glede na njihovo relativno pomembnost.

Avtorja zgornje definicije sta tako izdelala tudi obrazec za definicijo vrednote, ki naj bi združeval vse pomembne komponente pojma, in sicer je vrednota »... individualno pojmovanje transsituacijskega cilja (terminalni, instrumentalni), ki izraža interese (individualni, ko-

lektivni, obojni), povezano z motivacijsko domeno (uživanje, moč ...) in ga ocenjujemo v stopnjah pomembnosti (zelo pomemben do nepomemben) kot vodilno načelo v svojem življenju (Schwartz in Bilsky, 1987, str. 172).

Vrednote so torej nekaj, kar usmerja naše gibanje in delovanje, kar nas vodi v aktivnost, animira in spodbuja naše delovanje v okolju v določeni smeri in seveda v odnosu do določenega objekta. Vrednote imajo nekoliko abstrakten značaj in jih težje pripišemo predmetom, nanašajo se namreč bolj na razrede pojavov, ne gre pa zanemariti njihovega družbenega in kulturnega značaja.

■ Razvoj vrednot v življenju posameznika

Pojave kot »lepe«, »grde«, »dobre« in »slabe« kategorizirajo že predšolski otroci, in te zgodnje kategorizacije lahko smatramo za predstopnjo v razvoju vrednot (Musek, 2000). Pri oblikovanju indi-

vidualnih vrednot in vrednostnih sistemov imajo zelo veliko vlogo posameznikove izkušnje, ki jih dobimo preko procesa socializacije in ponotranjenja vrednot kulture, v kateri živimo, veliko vlogo pa ima tudi še en drug dejavnik (Musek, 2000). Področja, v katera vlagamo veliko osebne energije in za katera se mnogo trudimo, počasi, z veliko vložene energije, pridobivajo na vrednosti, vse, za kar se zanimamo in trudimo, v našem jazu podzavestno pridobiva na vrednosti – to je dobra razlaga tega, da med ljudmi različnih poklicev najdemo bistvene razlike v vrednostnih hierarhijah.

Musek (2000) se je ukvarjal z vprašanjem, kako se vrednote pri posamezniku razvijajo skozi življenje, torej predvsem od mladostništva do starosti, saj se v mladostništvu izoblikujejo in nastanejo prve »prave« vrednote, ki ne predstavljajo več samo nekih implicitnih kategorij. Pri tem je uporabil prerezni pristop, saj bi longitudinalna študija lahko trajala celo deset let ali več, če bi jo kombinirali s prereznim pristopom. Primerjal je razlike v vrednostnih orientacijah med različnimi starostnimi skupinami. Za preverjanje ujemanja rezultatov pa je uporabil tudi tri različne lestvice pri treh različnih vzorcih odraslih oseb, in sicer Pogačnikovo lestvico vrednot (Lešnik 1992), pri drugem vzorcu je bila uporabljena lestvica s 37 vrednotami, v zadnjem vzorcu pa je bila uporabljena MLV, ki zajema 54 vrednot (Musek, 2000).

V raziskavi Lešnikove (1992) se je pokazalo, da s starostjo narašča pomembnost vrednot načela, varnost, vera in lepota, s starostjo pa upada pomen vrednot, kot so razumevanje s partnerjem, ljubezen, samoizpolnjevanje. Tako lahko sklepamo, da imajo prve vrednote večji pomen za starejše ljudi, druge pa so pomembnejše mlajšim. Diskriminantna analiza je pokazala, da so pri najmlajših ocenjevalcih (20–30 let) najbolj cenjene vrednote razumevanje s partnerjem, ljubezen, samoizpolnjevanje in ustvarjanje, pri srednji skupini (35–45 let) so najvišje cenjene vrednote moč, nove izkušnje, udobje, medtem ko so pri najstarejši skupini ocenjevalcev (nad 50 let) najvišje cenjena načela, vera in varnost.

V raziskavi, kjer je bila uporabljena lestvica s 37 vrednotami, vidimo, da s starostjo narašča pomen vrednote upanje, upada pa pomen naslednjih vrednot: zabava, vznemirljivo življenje, družabnost, spolnost, samoizpolnjevanje, dober poklic, ugled, napredek, resnica in še nekaterih (Musek, 2000). Ti rezultati pravzaprav niso presenetljivi, če si ogledamo razvojne značilnosti različnih starostnih obdobij. Tako je razvojna naloga mladih ljudi, da si najdejo življenjskega partnerja, da se preizkusijo v različnih socialnih vlogah, da si izoblikujejo identiteto, da se tudi še igrajo in se zabavajo, in razumljivo je, da k takšnim nalogam spadajo vrednote, kot so ljubezen, zabava, družabnost. Odrasli ljudje na vrhuncu svojih moči imajo razvojno nalogo doseganja izpolnitve v poklicu, ki so si ga izbrali za svojo pot, uspešno življenje s partnerjem in vzgojo otrok, posvečajo se materialnim dobrinam in uveljavljanju, zato so prisotne vrednote, kot so moč, nove izkušnje in udobje, pri starejši generaciji pa na vrsto pride najprej izpolnjevanje dolžnosti in odgovornosti, čemur sledijo naloge samooblikovanja, izpolnjevanja, osebni razvoj, kulturni in duhovni vzpon, pregled življenja, sodelovanje z družino, skrb za preostanek lastnega življenja, zato vrednote, kot so vera, načela in varnost.

V mlajšem obdobju se torej bolj usmerjamo k ciljem, ki so povezani s čutnimi zadovoljstvi, ugodjem in uživanjem, in to so cilji, ki bi jih lahko povezovali s tako imenovanim hedonskim vrednotnim tipom (Musek, 2000). Kasneje v izpolnjevanju poklicnih nalog in skrbi za družino pridejo v posameznikovem življenju vrednote do-

seganja, uspešnosti in moči, ki jih lahko označimo kot potenčne vrednote, nato sledijo vrednote dolžnosti in odgovornosti, govorimo o moralnih, etičnih in societalnih vrednotah, na koncu pa jim sledijo vrednote ustvarjalnega uresničevanja, osebne rasti in izpolnitve. Tem vrednotam ustrezajo generalne kategorije vrednot, ki jih je Musek (2000) odkril v svoji raziskavi, in sicer gre za dimenzijo hedonskih vrednot (čutno uživanje, ugodje, zadovoljstvo), sledi jim dimenzija vrednot potence (vrednote statusa, moči, imetja, uveljavljanja, doseganja, uspešnosti), nato sledi dimenzija moralnih idealov (značajski, delovni, družinski, socialni, etični) in dimenzija idealov izpolnitve (ustvarjalne, spoznavne, duhovne, kulturne, samoaktualizacijske vrednote). Raziskovalne analize kažejo, da se te dimenzije vrednot združujejo v dve »superdimenziji« (Musek, 2000), in sicer prva obsega hedonske in potenčne vrednote, avtor jo je označil kot dionizično superdimenzijo, v drugi superdimenziji pa so moralne in izpolnitvene vrednote, označena pa je kot kategorija apolonskih vrednot.

Tako govorimo, da so mlajše osebe bolj usmerjene k hedonskim in potenčnim vrednotam, torej k dionizičnim vrednotam, starejše pa k moralnim in izpolnitvenim, torej apolonskim. To so potrdili tudi rezultati študije avtorja, ki kažejo, da pomembnost dionizičnih vrednot negativno korelira s starostjo, medtem ko pomembnost apolonskih vrednot pozitivno korelira s starostjo. Čeprav je slednja korelacija nizka, avtor meni, da lahko sklepamo, da s starostjo raste pomen apolonskih, torej moralnih in izpolnitvenih vrednot, medtem ko upada pomen dionizičnih, torej hedonskih in potenčnih vrednot – te naj bi bile tako najpomembnejše pri mlajših osebah.

Tudi generacijske razlike in konflikti v vrednostnih usmeritvah, o katerih smo že govorili, so lahko posledica tega – dve generaciji sta v različnem obdobju razvoja vrednotnih usmeritev – tako mladim bolj ustreza zabava, starejšim pa bolj delo, doseganje uspeha in najstarejšim izpolnjevanje lastnih potencialov. Zanimivo je tudi, da obstajajo nekatere vrednote, ki jih vnuki in stari starši ocenjujejo bolj podobno kot generacija staršev – gre za potenčne in izpolnitvene vrednote, še posebej statusne, kulturne in aktualizacijske – vse te vrednote so pri srednji generaciji pomembnejše, medtem ko jim mlajši in starejši pripisujejo manjšo pomembnost.

Starejša kot je generacija, bolj ceni religijske, tradicionalne, societalne in patriotske vrednote, in mlajša kot je generacija, večji pomen pripisuje čutne vrednote, medtem ko se je pri srednji generaciji pokazalo tudi, da najbolj ceni statusne, kulturne in aktualizacijske vrednote (Musek, 2000). Poleg tega pa se pri srednji generaciji pojavi ena zanimivost glede spola – demokratske, tradicionalne, kulturne, socialne, religijske in varnostne vrednotne usmeritve so bolj izražene pri ženskah.

■ Povezava morale in vrednot

Posledica moralnega razvoja je pravzaprav vest, ki smo jo opredelili kot sklop nekaj prepričanj, po katerih hočemo živeti – kot to bi lahko opredelili tudi moralo, torej občutek za prav in narobe, ki usmerja naše delovanje (Kohlberg, 1984). To je torej nek sklop pravil, ki nas vodi skozi življenje, prav tako pa smo vrednote opisali kot nekaj, čemur priznavamo veliko vrednost in k čemur stremimo v vsakdanjem življenju. Vrednote so nekaj, kar nam veliko pomeni, in k čemur si pravzaprav prizadevamo, morala pa nam da občutek za to, kaj je prav in kaj ne, kaj sprejemljivo in kaj nesprejemljivo.

Vidimo, da tako vrednote kot morala na nek način usmerjajo naše delovanje in oba pojma govorita o usmerjanju našega življenja – prvi pove, kaj nam je pomembno; in drugi nam pove, ali je to, v kar verjame, pravilno ali napačno; vendar pa lahko sklepamo tudi, da si kot vrednote izbiramo stvari, za katere smo v razvoju izvedeli, da so dobre, pravilne in ustrezne (Kajtna, 2003). Razvoj vrednot pri posamezniku in njegov moralni razvoj sta povezana – potem, ko neko vedenje sprejememo za pravilno, ko neko prepričanje sprejememo za ustrezno in dobro, nam to predstavlja tudi vrednoto. Kar pomeni, da s spodbujanjem pravih vrednot razvijamo tudi moralne vidike posameznikovega delovanja.

■ Kohlbergova kognitivna teorija moralnega razvoja

Lawrence Kohlberg je leta 1969 na podlagi Piagetove teorije (Piaget, 1995) razvil eno najpogostejše navajanih in uporabljenih teorij moralnega razvoja (Kohlberg, 1984), posameznikovo stopnjo moralnosti pa je preverjal na podlagi zgodbic, kjer so posamezniki morali razmišljati o tem, kaj smatrajo kot ustrezen odziv v neki moralni dilemi. Najbolj znana je tako imenovana Heinzova dilema:

»V Evropi je neka ženska umirala za redko vrsto raka. Obstajalo je zdravilo, za katero so zdravniki menili, da bi ji lahko pomagalo, in sicer je bila to redka vrsta radija, ki jo je nedavno odkril farmacevt iz istega mesta. Izdelava zdravila je bila sicer draga, vendar pa je farmacevt za zdravilo računal še desetkrat več. Tako je za radij plačal 200 dolarjev, za majhno dozo zdravila pa zaračunal 2000 dolarjev. Mož bolne ženske, Heinz, si je poskušal pri vseh znancih izposoditi denar, a mu je uspelo zbrati le 1000 dolarjev, torej polovico cene zdravila. Farmacevtu je povedal, da njegova žena umira in ga je prosil, naj mu zdravilo proda ceneje ali naj mu dovoli, da preostali denar prinese kasneje. Farmacevt pa mu je odvrnil: »Ne, zdravilo sem odkril jaz in z njim nameravam dobro zaslužiti.« Heinz je pričel obupovati in razmišljati o tem, da bi vdrl v lekarno in za ženo ukradel zdravilo. Ali naj Heinz ukrade radij?« (Kohlberg in Gilligan, 1971, v Clarke – Stewart, Perlmutter in Friedman, 1988).

Glede na posameznikovo argumentacijo odgovora je Kohlberg opredelil, na katerem nivoju moralnega razvoja se posameznik nahaja, opredelil je tri stadije moralnega razvoja, vsak od stadijev pa je sestavljen iz dveh faz. Tako je prvi stadij, stadij prekonvencionalne moralnosti, sestavljen iz faze »orientacija k ubogljivosti in strahu pred kaznijo« (prav je tisto, za kar nismo kaznovani, kar rečejo pravila) in instrumentalno relativistične faze (prav je to, kar si jaz želim). Naslednji stadij je stadij konvencionalne moralnosti in spet je sestavljen iz dveh faz – orientacije k medsebojnemu ujetanju (prav je tisto, kar pravi posameznikova referenčna skupina) in usmerjenosti k avtoriteti, zakonu, dolžnosti (prav je to, kar pravi črka zakona).

Tretji, najvišji stadij moralnosti je Kohlberg poimenoval postkonvencionalni, v prvi fazi postkonvencionalnega stadija so ljudje orientirani k vzdrževanju socialnih pogodb in dogovorov – vedo, da so zakoni posledica nekega dogovora in da se jih s pomočjo konsenza lahko tudi spremeni. Najvišja faza po Kohlbergu pa je orientacija k univerzalnim etičnim principom – etične vrednote posameznika so posledica pravice, reciprocnosti, enakosti, upoštevanja vrednosti človeškega življenja in človeških pravic (Clarke-Stewart idr., 1988).

Vrednote so sestavni del človekovega nadjaza (Superega) – ta namreč vključuje vse, česar smo se naučili v družini in kulturi in kar smo ponotranjili, kar je povezano z etiko, moralno in vrednotami (Nietzel, Bernstein in Milich, 1998) in na ta način pomembno vplivajo na posameznikovo vedenje. Niso le preference in odraz naših želja v nekem trenutku, temveč nekaj, kar čutimo, da mora biti preferirano.

■ Kako spodbujati vrednote v športu?

Športnike pogosto omenjamo kot nosilce visokih moralnih načel, kot tiste, ki naj bi kot vzorniki pri mladih spodbujali tudi ustrezne vrednote (Škof, 2016). Balague (1999) je tako na primer izpostavila, da je za učinkovito delo s športniki pomembno prav poznavanje njihovih vrednot, saj so neizogibno povezane z motivacijo, ki jo kažejo za trening in tekmovanje.

Raziskave kot pomembne za športnike izpostavljajo druženje, dobro zdravje in samouresničitev (Simmons in Dickinson, 1986), spoštovanje družbenih načel in družbene pripadnosti (Tušak in Tušak, 2001). Černohorski (2001) je pri športnikih ugotovil velik pomen čutnih in patriotskih vrednot ter potrebe po varnosti, pri športnikih pa apolonsko-societalne vrednote. Havelka (1981, v Havelka in Lazarevič, 1981) je pri vrhunskih športnikih ugotovil veliko mero altruističnih vrednot, podobno je Cankarjeva (1996) pri športnikih našla močno izražene vrednote moralnega in izpolnitvenega vrednotnega tipa.

Med te vrednote zagotovo lahko prištejemo tudi poštenost in zanimiv način za spodbujanje vrednot pri otrocih je skozi zgodbe, podobno kot je Kohlberg skozi zgodbe preverjal moralni nivo ljudi. Zgodbica, ki je namenjena spodbujanju poštenosti in je vključena v program spodbujanja vrednot pri osnovnošolcih, ki ga je pripravila Slovenska antidoping organizacija (SLOADO), je sestavljena iz dveh sklopov, ki sta namenjena otrokom v starosti 6 do 10 let.

Prva zgodbica ima naslov »Gamsek Miha in prvo tekmovanje« (Smrdu, Makuc in Kajtna, 2018a) ter gre takole:

Gamsek Miha je od malega rad tekel. Poln energije in veselja je pretekel vsa bližnja pobočja in visokogorske travnike. Neizmerljivo je užival v teku, zato so ga starši vpisali v malo šolo gamskega teka. Tam je šele bilo zabavno!

Miha je spoznal veliko prijateljev, s katerimi so se družili na treningih in ravno tako po njih. Nekateri so bili bolj spretni v skakanju med ruševjem, nekateri pa so bili zelo hitri na odprtih ravnicah. Vsi pa so se spodbujali med seboj in z navdušenjem spoznavali nove tekaške terene in se učili novih spretnosti. Radi so tudi tekmovali in so se veselili, ko je bil kdo izmed njih še posebej hiter. To jim je dajalo dodatno voljo, da so še bolj redno trenirali in se skupaj veselili vsakega naslednjega treninga. Edino gamsek Tomaž, ki je bil sicer pogosto najhitrejši tekač, uspehov drugih gamsov ni bil najbolj vesel. Vedno je želel biti najboljši in v središču pozornosti. Zato je velikokrat zbadal tiste, ki so ga prehiteli in iskal izgovore, zakaj on ni bil najboljši. Ostali gamski so se že navadili njegovega obnašanja in njegovih pripomb niso več poslušali. Ker je imel rad tek, je pač bil del skupine.

Po vseh napornih treningih in različnih tekmovanjih je prišla na vrsto najpomembnejša tekma leta. To je bila tekma za pokal se-

Slika 1. Prizora iz slikanic o vrednotah v športu in prizadevanju za čisti šport.

vernih pobočij Triglava! Mali gamsi so komaj čakali to tekmovanje, saj je bila to prva tako pomembna tekma. Miha si je že zvečer skrbno pripravil športno torbo in bolj slabo je spal, saj je celo noč razmišljal o tekmi. A ko je zjutraj videl svoje prijatelje, ga je minila vsa utrujenost in je komaj čakal, da se vsi skupaj požeenejo na progo. Miho in druge gamske so prišli spodbujati tudi starši, bratje in sestre, ostali sorodniki ter prijatelji. Mali gamsi so imeli kar malo treme in tudi Miho so se na startu zatresle noge, a ko so se po žvižgu pognali v tek, je bilo takoj vse dobro. Sprva so tekli po ravnici in Tomaž je prevzel vodstvo. Ko pa so pritekli med ruševje, se je najbolje znašel Miha in že pritekel Tomažu ob bok. Takrat pa je Tomaž namenoma spotaknil Miho, ki je grdo padel. Opraskal si je rogovje in je postal, tako zaradi bolečine, kot zaradi Tomaževega dejanja, zelo žalosten. Tik za njima je že pritekel Peter, ki se je tudi potegoval za eno od medalj. Videl je, kaj se je zgodilo in Miho takoj priskočil na pomoč. Pomagal mu je vstati in ga potolažil. Mihu je Petrova prijaznost vrnila voljo, in skupaj sta se pognala po progi proti cilju. Peter je vzpodbujal Miho, naj teče naprej, ker ima več moči. Miha je resnično, kljub padcu, skoraj spet dohitel Tomaža, a prehiteti ga ni mogel več. Tako je Tomaž prvi pritekel v cilj, Miha za njim in Peter kot tretji.

Sodnik je zapiskal in k sebi poklical Tomaža. Razveljavil je njegov rezultat zaradi nešportnega vedenja, saj je dobro videl, kaj je naredil med tekom. Tako je Miha osvojil zlato medaljo, Peter srebrno, tretja pa je bila gamsinja Sanja. Potem pa je sodnik razglasil, da Petru podeljuje posebno zlato medaljo. To si je zaslužil z izrednim športnim vedenjem, ker je tako nesebično pomagal Miho.

Mali gamsi so se veselili uspehov in prvih izkušenj na veliki tekmi. Gamsek Miha je bil presrečen, da je poleg zlote medalje dobil še veliko večje darilo – novega prijatelja, gamska Petra. Od tedaj naprej sta se vedno skupaj podila po visokogorskih pašnikih, med ruševjem in po skalnatih pobočjih. Tomaža, ki se je še vedno ukvarjal s tekom, pa so se ostali gamski bolj izogibali in se niso želeli družiti

z njim. Mali gamsi so spoznali kako pomembno je pošteno tekmovanje in kako lepo je imeti prijatelje.

Namen zgodbe je pravzaprav spodbuditi razmislek o pomenu poštenosti in spoštovanja pravil na primeru gamska, ki je hotel skozi kršenje pravil zmagati na tekmovanju, a je bil za to kaznovan. Ta precej klasično zasnovana zgodba s pozitivnim likom in njegovimi prijatelji, ki ga obvarujejo pred posledicami dejanj negativnih likov, je vključena tudi v program »Vrednote v športu v vsakem razredu osnovne šole« (Makuc in Dobida Verdnik, 2019) in je namenjena otrokom tretjih razredov osnovnih šol, ker pa je eden ključnih elementov dobrega učenja tudi ponavljanje in obnavljanje znanja, je za otroke petih razredov pripravljeno nadaljevanje zgodbe z naslovom »Gams Miha in čudežne jagode« (Smrdu, Makuc in Kajtna, 2018b), kjer pa je že izpostavljena beseda doping in je razmišljanje otrok tudi že bolj ciljno usmerjeno v boj za čisti šport.

Obe zgodbi sta prikazani v otroku zanimivem formatu in opremljeni z duhovitimi ilustracijami Marka Kočevarja, kar otroke še dodatno pritegne k sodelovanju. Druga zgodba tako opisuje, kako sedaj že malo starejši gams Miha nadaljuje s treningi teka v svojem klubu, tudi tu Tomaž ostaja njegov največji tekmeč in oba se borita za laskavi naslov najboljšega tekača Severnih pobočij Triglava. Pred glavno tekmo je imel Tomaž izkušnjo s čudnim škratom, ki mu je ponujal prepovedane čudežne jagode, imenovane doping. V zgodbi se potem Tomažu jemanje čudežnih jagod izkaže za izjemno nevarno, vendar pa kot v vsaki dobri pravljici tudi tu Tomaž na koncu spozna svojo zmoto in skozi spoznavanje le-te pridobi nove prijatelje in se zaobljubi temu, da bo v prihodnosti ravnal v skladu s pravili.

Z otroki se potem vsakič izvede delavnico o njihovem razmišljanju, v tej drugi zgodbi na primer o tem, da obstajajo načini, kako se hitreje pride do boljših rezultatov, toda ti imajo vedno tudi svoje

pasti in negativne posledice, ki so večje kot pozitivne in tudi trajajo dlje. Zgodbam so dodane tudi ključne poante, na primer v drugi zgodbi, da »vsakdo, ki je pameten in bi rad kaj dosegel v športu, bo treniral pridno, zdravo jedel, poskušal skupaj s prijatelji čim bolj uživati v športu in ne bo iskal bližnjic do uspeha« (Smrdu, Makuc in Kajtna, 2018b, str. 10).

■ Zaključek

Vrednote so posplošena, relativno trajna pojmovanja o ciljih in pojavih, ki jih visoko cenimo, ki se nanašajo na široke kategorije podrejenih objektov in odnosov in ki usmerjajo naše vedenje kot življenjska vodila, posledica moralnega razvoja pa je pravzaprav vest, ki smo jo opredelili kot sklop nekih prepričanj, po katerih hočemo živeti – kot to bi lahko opredelili tudi moralo, torej občutek za prav in narobe, ki usmerja naše delovanje (Musek, 2000). To je torej nek sklop pravil, ki nas vodi skozi življenje. Tako morala kot tudi vrednote torej usmerjajo naše delovanje in oba pojma govorita o usmerjanju našega življenja – prvi pove, kaj nam je pomembno, in drugi nam pove, ali je to, v kar verjamemo, pravilno ali napačno.

Moralni in vrednotni razvoj sovpadata (Kajtna, 2003) – po značilnostih sovpadajo hedonske vrednote in prvi ter drugi stadij po Kohlbergu, nato sovpadajo potenčne vrednote in tretji ter četrti Kohlbergov stadij, nakar so si po značilnostih zelo sorodne moralne vrednote in peta faza po Kohlbergu, na koncu pa se skladajo še vrednote izpolnitve in šesti Kohlbergov stadij. Zato lahko vrednotni in moralni razvoj spodbujamo hkrati in v članku sta predstavljeni dve zgodbi o gamsu Mihi, ki skozi odraščanje postopoma spoznava pomen najprej pravil in potem še čistega športa (Smrdu, Makuc in Kajtna, 2018a in 2018b). Iskanje in opredeljevanje moralnega razvoja skozi zgodbe je sicer pogosto uporabljena metoda, že Kohlberg jo je uporabil za pojasnjevanje svoje teorije moralnega razvoja (Clarke-Stewart idr., 1988), v tem kontekstu pa je uporabljena za to, da se otroci že zgodaj začnejo spraševati in razmišljati o ključnih vrednotah športa, kot sta poštenost in spoštovanje pravil, ki sta tudi kasneje osnova za zagotavljanje čistega športa in boja proti dopingu.

■ Viri

- Balague, G. (1999). Understanding identity, value and meaning when working with elite athletes. *Sport Psychologist*, 13 (1), 89–98.
- Cankar, Ž. (1996). *Vrednote in vrednotni sistem kajakašev in kanuistov na divjih vodah. Diplomsko delo*. Ljubljana: Fakulteta za šport.
- Clarke – Stewart, A., Perlmutter, M in Friedman, S. (1988). *Lifelong human development*. New York: John Wiley.
- Černohorski, B. (2001). Motivacija in vrednote v vrhunskem športu. Magistrska naloga. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport.
- Havelka, N. in Lazarević, L. (1981). *Sport i ličnost*. Beograd: Sportska knjiga.
- Kajtna, T. (2003). *Osebnost, vrednote in potreba po dražljajih pri športnikih rizičnih športov: magistrska naloga*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Kohlberg, L. (1984). *Essays on moral development (Book 2)*. New York: Harper & Row.
- Lešnik, P. (1992). *Vrednote v odnosu do spola in do starosti. Diplomsko naloga*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Makuc, N. in Dobida Verdnik, M. (2019). *Vrednote v športu v vsakem razredu osnovne šole*. Ljubljana: Slovenska antidoping organizacija.
- Musek, J. (2000). *Nova psihološka teorija vrednot*. Ljubljana: Educy, Inštitut za psihologijo osebnosti.
- Nietzel, M. T., Bernstein, D. A. in Milich, R. (1998). *Introduction to clinical psychology*. 5th Edition. New Jersey: Prentice Hall.
- Piaget, J. (1995). *The essential Piaget: an interpretive reference and guide*. London: J. Aronson
- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. New York: The Free Press.
- Schwartz, S. H., in Bilsky, W. (1987). Toward a universal psychological structure of human values. *Journal of personality and social psychology*, 53 (3), 550–562.
- Simmons, D. D. in Dickinson, R. V. (1986). Measurement of values expression in sports and athletics. *Perceptual and Motor Skills*, 62 (2), 651–658.
- Smrdu, M., Makuc, N. in Kajtna, T. (2018a). *Gamsek Miha in prvo tekmovalje: knjiga o poštenem športu*. Ljubljana: Slovenska antidoping organizacija.
- Smrdu, M., Makuc, N. in Kajtna, T. (2018b). *Gams Miha in čudežne jagode: knjiga o poštenem športu*. Ljubljana: Slovenska antidoping organizacija.
- Škof, B. (2016). *Šport po meri otrok in mladostnikov*. Ljubljana: Fakulteta za šport.
- Tušak, M. in Tušak, M. (2001). *Psihologija športa*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

izr. prof. dr. Tanja Kajtna, univ. dipl. psih.
Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport
tanja.kajtna@fsp.uni-lj.si